

‘Берёзка’

Berjozka, ofwel De Zilverberk

Beeldvorming bij SOH concert – mei en juli 2017

**SYMFONIEORKEST
HAARLEM** SINDS
1938

‘Берёзка’

dirigent Nicholas Devons	Balakirev Ouverture op drie Russische thema's
viool Caspar Horsch	Saint-Saëns Vioolconcert nr. 3
	Beethoven Symfonie nr. 7

In mei in de fantastische akoestiek van de Wilhelminakerk in Haarlem, zondag 2 juli in de buitenlucht op de prachtige locatie bij Kasteel Cammingha in Bunnik.

Beiden met haar eigen uitdagingen om dit afwisselende programma goed ten gehore te brengen!

Balakirev – Ouverture op drie Russische thema's

Deze ouverture opent met een motief dat door blazers en strijkers afwisselend gedragen wordt. Het koper geeft met enkele signalen een soort aankondiging van wat komen gaat. Dan blijft enkele een hoge noot bij de violen liggen, onder andere de fluit heeft de melodie van "De Zilverberk". Dan mogen de strijkers dezelfde melodie voortzetten, een prachtig liedje waardoor je je de warme gloed op de bast kunt voorstellen. Dit wordt daarna overgenomen door de blazers, met pizzicati bij de strijkers en een kort gestreken antwoord. De liggende hoge noot keert hierna terug.

Dan gaat het direct over in het tweede lied "In het veld staat een Berkenboom". De klarinet begint in het Allegro, overgenomen door de hobo en verder ingevuld door de violen. De fluiten dartelen hierna als kleine vogeltjes over het weiland gevuld met bloemen richting de boom, begeleid door speels klinkende strijkers. Wie de klarinetten kan onderscheiden hoort dat er nog meer vogeltjes rondfladderen. Dit beeld wordt ruw onderbroken door.. ja door wat.. tien maten met een stevige melodie in het orkest. Hierna keert snel het beeld van dwarrelende blaadjes, bloemzaadjes, vogels, vlinders terug bij de fluit en violen. Maar dan bouwt er toch wat spanning op in tempo, volume en harmonie. Een herfststorm? Vallende bladeren? Even kleurt het tafereel rood als een Indian Summer.

Maar plots, de hobo speelt een vrolijke melodie, de strijkers begeleiden "Op het feest", het derde thema. De fagot neemt het over van de hobo, daarna de fluit. Vervolgens valt het hele orkest in en barst het feest echt los. De fagot heeft hierna een doorlopend ritmisch spel terwijl de strijkers met pizzicati het thema spelen, waarna fluit en klarinet het weer oppakken. Even klinkt het rustig maar al gauw is het weer een drukte van jewelste. De dans gaat rond alsof we de eerste tel van de maat kwijt zijn, zo vol is het op de dansvloer.

Daarna klinkt telkens het thema dat begint met vier dezelfde noten, elke keer bij een ander instrument, alsof we een canon zingen. Dan gaan de altviolen als eerste los in snelle loopjes, gevolgd door de tweede en eerste violen. Het stevige thema is weer even terug, waarna diverse blazers de snelle loopjes spelen en vervolgens het rustige thema weer oppakken. De hoorn heeft een subtiele tegenmelodie. Dan is er een duet dat door het hele orkest gespeeld wordt, van de strijkers, tot de houtblazers en het koper. Zo hebben de eerste violen bijvoorbeeld twee partijen, de ene partij wordt gedubbeld door de tweede violen en de eerste trombone; de andere partij door de altviolen en de tweede trombone. De fluit mag hierna de ouverture tot een dromerig einde brengen.

Saint-Saëns – Vioolconcert nr. 3

Deel 1: Allegro non troppo

Wel vier maten spannende introductie zijn er, voordat de solist inzet. Boven de solopartij staat “apassionato”, een uitnodiging van Saint-Saëns tot ongekeerde vrijheid van passievol spel. Elk muziekstuk heeft passie in zich maar voor een zo technisch stuk is dit een heerlijk begin. Wie weet wat er nog gaat komen!

Bij veel muziekstukken voor solo en orkest lijkt het of het vooral de bedoeling is dat elke noot op het instrument geraakt wordt, een show van technische kwaliteit. En hoewel Saint-Saëns dit ook zo bedoelde voor Pablo de Sarasate (een bekend virtuoos), zitten er in dit vioolconcert heerlijke momenten van samenspel waar van alles gebeurt in het orkest en in de solopartij.

Na twee vlotte loopjes bij de solo is daar het eerste moment, de viool springt heen en weer, het orkest antwoordt met syncopen in een neergaande lijn. Het orkest speelt daarna een kort fel thema, wat dan weer heel natuurlijk overgaat in een milde melodie bij de solo, begeleid door lieflijke samenspel bij het orkest. Dan zijn er speels maar dreigend klinkende korte nootjes afwisselend bij strijkers en blazers. De solist krijgt daarna even pauze terwijl het orkest het thema op zich neemt. De strijkers spelen het thema terwijl de blazers grotendeels voor het akkoord zorgen. Als bij de violen springende nootjes in de hoogte klinken, hebben de blazers met het koper op de voorgrond het thema. Hierna volgt een lang dromerig stuk voor de solo terwijl in het orkest de akkoorden stilstaan. Bij de hoogste noten van de solo klinkt uit verschillende hoeken van het orkest het thema kort terug.

Dan lijken we terug te zijn bij het thema van het begin. Maar dan, begeleid door pizzicati bij alle strijkers schiet de solo van hoog naar laag en terug. De viool nodigt uit en daar zijn de syncopen weer terug, gevolgd door een groepje van vier lieve noten die beginnen bij de solo en vervolgens rondgaan in het orkest. Een milde melodie met begeleiding volgt opnieuw. De viool heeft steeds langere lijnen, maar dan komt de beweging terug bij pizzicati triolen bij de strijkers. Na nog een rustige melodie zijn daar weer de vier noten die – eerst pizzicato daarna gestreken – van hoog naar laag door het orkest gaan.

En opnieuw is daar het openingsthema. Met nog meer passie en snelle loopjes, waardoor je de melodie bijna niet meer herkent, stuurt Saint-Saëns de solist naar het einde van het eerste deel. Na twee stevige akkoorden met het hele orkest speelt de solist lange dubbelgrepen, terwijl een kort melodietje

gearticuleerd wordt bij de strijkers. Opnieuw begeleiden we met pizzicati en daar zijn, maar nu in hoog tempo, weer de vier noten die zich verspreiden door het orkest. Met hoge trillers van de solo gaan we richting het slotakkoord.

Deel 2: Andantino quasi Allegretto

Ook hier heeft de solist vier maten de tijd om zich voor te bereiden op wat komen gaat. Als een gondel op de grachten van Venetië begeleiden de strijkers de romantische melodie. Af en toe klinkt er een soort echo in het orkest als het liedje wordt overgenomen, zoals de eerste keer door de eerste violen, dan hobo en vervolgens fluit. Andere keren nemen we niet over maar vullen we de muziek aan met een tweede stem. Het thema komt meerdere malen terug in de solopartij, de violen herhalen de opening van het thema.

Na een mild crescendo krijgen we pas echt het gondel-gevoel: elke maat is er een instrument dat met de lange stok de boot in beweging houdt, terwijl de viool slaperig dromend zich neervlijt in de kussens in de boot.

De vioolsolo komt steeds lager op het instrument en wordt dan na een aanloopje overgenomen door de eerste en tweede violen. De melodie loopt daarna door in onder andere de fluit en fagot. Het liedje loopt door in de solo, met omspelingen van het thema. Alles lijkt steeds langzamer te worden. Het orkest begeleidt met een tweede stem en liggende akkoorden. Terwijl de strijkers het kabbelende water spelen, herhaalt de fluit het gondel-gevoel nog even, gevolgd door andere instrumenten en de solo. Dan is er een maat cadenza bij de viool, meestal een maat met veel noten én veel vrijheid. Hierna volgt de magische afsluiting van het tweede deel met een speciale manier van spelen bij de solo, in samenzang met de klarinet. De hobo speelt nog twee keer een hint van het thema.

Deel 3: Molto moderato e maestoso

Het afsluitende deel is genieten voor iedereen, volop passie in de solopartij en in het orkest. Twee keer opent de viool en valt het orkest in, daarna volgt een samenspel met heen en weer gaande loopjes. Dan is er een korte melodie bij de solo en springen de nootjes heen en weer van solo naar verschillende orkestinstrumenten, zoals de fluit en celli.

En dan is daar het bekende derde en vlotte thema van dit vioolconcert. De lage strijkers nodigen uit, de vioolsolo neemt de uitnodiging aan en danst verder. De blazers begeleiden met korte akkoordjes. Dan komen alle partijen erbij en verlaten we voor slechts twee maten de triolen. Daarna danst het orkest verder in de triolen terwijl de viool een lyrische melodie heeft met dubbelgrepen. Heel

even mogen de eerste en tweede violen mee met deze heerlijke partij. In het orkest danst daarna alles heen weer bij de verschillende partijen, een fluit, hobo, fagot, viool. De snelle loopjes bij de solopartij worden even onderbroken door een paar huppelende maten bij het orkest en weer mogen de eerste en tweede violen even zingen.

Dan gaan we naar een ander gevoel, het orkest nodigt uit tot snellere muziek. Na de strijkers klinkt deze uitnodiging daarna bij de klarinetten en dan bij het koper. De viool doet nog even zijn eigen ding. De uitnodiging komt terug, steeds dreigender klinken de snelle nootjes. De solo heeft even rust.

Maar dan, een engelachtig zachte melodie daalt neer, de hoge en lage strijkers komen prachtig naar elkaar. Dan voegt de solo zich weer bij met een mooie bovenmelodie. Ondertussen is er een bijzonder duet tussen klarinet en violen, spits je oren. De engelachtige melodie bij de strijkers zet zich voort, met een stukje spanning en ontspanning in de melodie. Als de solo zich weer bijvoegt klinkt opnieuw een duet, ditmaal bij de fluiten.

Daarna nodigen de fluiten de viool uit en de solo geeft maar al te graag antwoord. Eerste violen en altviolen komen er daarna bij met drukke omspeling. In een crescendo stormen we met het orkest naar een herhaling van het thema van dit deel. Dit klinkt bekend, maar dat duurt niet lang. Met een woest loopje omhoog onderbreekt het orkest twee keer de solo.

Dan klinkt in het orkest uit verschillende hoeken het thema, als een echo. Veel te zien en te horen. We zijn terug bij de woeste dans van het derde deel, maar dan klinken er lieflijke melodieën bij blazers, strijkers en solo. Wat zit er toch veel afwisseling in dit stuk. Langzaam bouwt de spanning op met syncopen bij de strijkers en daarna met drukke loopjes bij vrijwel het hele orkest, terwijl het koper het thema nog prachtig doet schallen. Het engelachtige melodietje komt vervolgens terug, begeleidt door liggende akkoorden en een soort afterbeat. Nog een heel aantal loopjes waarin de hele viool gebruikt wordt en dan gaan we duidelijk richting het einde, begeleid door pizzicati. De afsluitende regels zijn ineens een overgang, een variatie op het thema en een explosie van geluid als de lijn van de viool wordt aangevuld vanuit het hele orkest. Met twee stevige slotakkoorden komen we aan het einde van dit avontuur!

Beethoven – Symfonie nr. 7

Deel 1: Poco sostenuto - Vivace

Het Poco sostenuto is een ongebruikelijke introductie. Beethoven creëert een muzikale lijn passend bij een volledige symfonie, maar we zijn slechts in de eerste minuten. Zijn manier van componeren was revolutionair voor die tijd, zijn muzikaliteit kwam naar voren in de harmonische effecten die hij schreef. In elk deel van deze symfonie pakt hij een ander ritme, en geen enkele overgang van toonsoort naar toonsoort is zoals men indertijd verwachtte. Hij had deze symfonie naar het schijnt eerst helemaal theoretisch in schema uiteengezet voordat hij een noot op papier zette.

De symfonie opent met vier akkoorden, terwijl de hobo, klarinet en hoorn met de eerste klanken daar tussendoor weven. Dan is daar het eerste loopje omhoog van de hoge strijkers. Het tweede... Het derde... en dan komen de lage strijkers er stevig tussendoor. De lijn gaat van laag bij de celli en bas naar hoog bij de eerste violen. Enkele maten later klinkt er ontspanning met de melodie bij de hobo. De melodie wordt daarna door de strijkers zachtjes overgenomen, waarna de spanning en volume weer toenemen. Hierna is het de beurt aan de fluit voor de melodie. Fluiten en violen wisselen elkaar daarna af, wat gaat er gebeuren?

De fluiten zetten daarna een vlot ritme in dat telkens kort ondersteund wordt door de strijkers. Een aangehouden fermate en we zijn aangeland bij het eerste grote thema van het eerste deel. Met name de violen en het koper vallen op in de melodie. Dan wordt het even wat stiller, waarna een huppelende versie van het thema volgt. Dan hebben de fluit en de eerste violen de melodie, onderbroken door een leuk loopje omlaag bij de tweede violen die de ruimte perfect invult. Het thema komt even terug, waarna een geleidelijke spanningsopbouw volgt. Waar de eerste violen in lange lijnen omhoog gaan wordt dit telkens met een klein motiefje bij de andere instrumenten ondersteund van drie nootjes omhoog. De akkoorden die omhoog gaan bij de strijkers daarna worden met een afterbeat bij de blazers begeleid. Geleidelijk komen we terug bij het eerste thema, waarna het eerste stuk van het Vivace herhaald wordt.

Na de herhaling krijgen we een milde versie van het (oneerbiedig gezegd) huppelthema. Een crescendo bij alle partijen leidt naar een neergaande lijn bij onder andere de eerste violen en de alten die meerdere keren herhaald wordt. Hierna heeft de alt het aanhoudende huppelthema, en de fluit, hobo en het

koper de melodie. Daarna wisselen de hoge en lage stemmen elkaar af met liggende noten en het onderbroken ritme. Het volume neemt toe. Als we met het hele orkest in het ritme zitten beweegt telkens de laatste liggende noot door het orkest als een echo. Hierna verschuift Beethoven geleidelijk de toonsoort en keren we terug naar het eerste thema.

Opnieuw een fermate en de hobo heeft de melodie. De strijkers hebben hier een ritmische omspeling. Als deze stopt en het enkel liggende akkoorden zijn... zelden klonk er iets zoeter. Geleidelijk gebeurt er meer en bouwen we op naar opnieuw het thema, de hoge lijn bij de eerste violen en de onderbreking van de tweede violen. Op dezelfde manier als eerst wordt spanning opgebouwd en weer hebben we omhooggaande akkoorden met een afterbeat bij de blazers.

Dan verandert de klank, een milde afwisseling tussen de tweede en eerste violen. En dan, de hoorns, de fluit. Vervolgens hebben de violen een thema dat door de ritmische opbouw steeds een beetje sneller aanvoelt terwijl de maat hetzelfde blijft. Op dit punt speelt het orkest over vijf hele octaven!

De celli herhalen een serie noten die doen denken aan de film "Jaws". Dan is daar opnieuw het huppelende thema, leidend naar twee slotakkoorden.

Deel 2: Allegretto

Het tweede deel opent na een akkoord met een statig thema bij de lage strijkers. De tweede keer wordt het iets zachter herhaald. De tweede violen nemen vervolgens het statige thema over, terwijl de melodieuze lijn bij de lage strijkers ontstaat. Dan komen de eerste violen met het thema, de altviolen spelen een omlijsting vanaf de tweede tel. Het volume neemt over de hele lijn toe, tot de climax als de eerste violen de melodieuze lijn krijgen. Geleidelijk neemt daarna het volume af.

Tot hier is dit deel gebruikt als filmmuziek bij “The King’s Speech”. Beloond met meerdere Oscars en vele nominaties, is dit een waargebeurd verhaal, met Colin Firth als King George VI van de UK en Geoffrey Rush als zijn spraaktherapeut Lionel Logue. Behalve dat dit een mooie en humoristische film is, is er ook de dreiging van de Tweede Wereldoorlog. Als King George VI de troon bestijgt – iets dat hij eigenlijk niet wilde – staat hij voor de moeilijke taak het land te leiden in deze zware periode. Zijn prachtige en krachtige speech bij aanvang van WO II wordt in de film ondersteund door deze muziek. Ter inspiratie hier het stuk van de speech dat voor de film is gebruikt.

“In this grave hour
Perhaps, the most faithful in our history
I send to every household of my peoples, both at home and overseas
This message
With the same depth of feeling for each one of you
As if I were able to cross your threshold
And speak to you myself

For the second time in the lives of most of us - We are at war
Over and over again we have tried to find a peaceful way out
Of the differences between ourselves and those that are now our enemies
But it has been in vain
We have been forced into a conflict
For we are called to meet the challenge of a principle that – if it were to prevail
– would be fatal to any civilized order in the world
Such a principle, stripped of all disguise, is surely the mere primitive doctrine
That might is right

For the sake of all that we ourselves hold dear
It is unthinkable that we should refuse to meet the challenge
It is to this high purpose that I now call
My people at home, and my people across the seas
Who will make our cause their own
I ask them to stand calm, and firm, and united, in this time of trial

The task will be hard - There may be dark days ahead
And war can no longer be confined to the battlefield
But we can only do the right as we see the right
And reverently commit our cause to God
If one and all we keep resolutely to it
Then - with God’s help - we shall prevail”

Hetzelfde muziekfragment werd overigens gebruikt in een ander filmfragment (X-Men, Apocalypse) waar een halfgod alle raketten en ander wapentuig van de mensheid vernietigt, roepend “No more war”. Deze muziek inspireert indrukwekkende thema’s, begrijpelijk.

De blazers spelen hierna een rustige melodie, de strijkers spelen de omlijsting. Let vooral op de klarinet en de hoorn die elkaar in een glooiende lijn afwisselen. Dan klinkt daar ineens de fluit en de fagot met hetzelfde soort lijn. Wat volgt is een lijn die van fluit naar violen naar lage strijkers omlaag gaat, eindigend bij twee korte noten bij strijkers – koper – houtblazers.

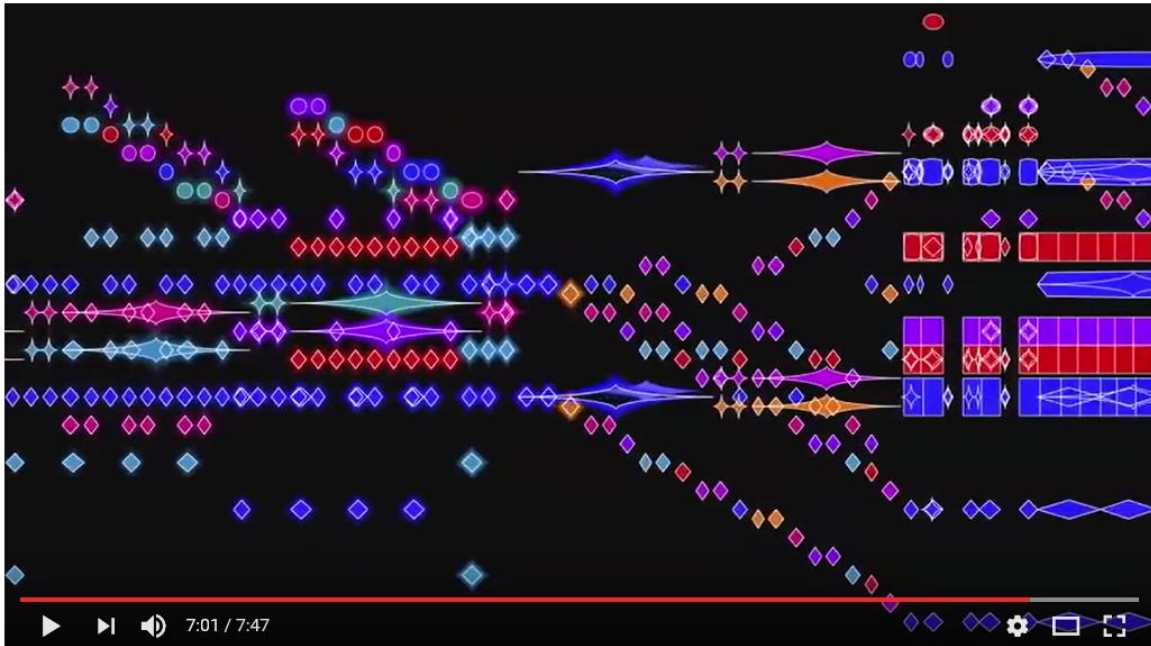
Wat volgt is een ander gevoel. Alt en eerste violen wisselen elkaar af in de begeleiding terwijl de fluiten de melodie weer hebben. Wat volgt is een fuga met snelle loopjes en fragmenten van het thema bij de verschillende instrumenten. Een crescendo leidt naar een machtig moment waar de strijkers het thema in gelijk blijvende noten spelen, terwijl de blazers het thema hebben. Hierna is de rustige melodie bij de klarinet en fluit weer terug, met de omlijsting van de strijkers.

Na twee maal drie akkoorden gaan we richting het slot. Het thema wordt speels door het hele orkest gebracht, maar niet tegelijk: fluit – hobo en klarinet – hoorn – hoge strijkers. Dan opnieuw: hobo – klarinet – fagot – celli en bas. En dan eindigen we met een vreemd soort echo.

Deel 3: Presto

Een uitbundige snelle driekwartsmaat die telkens net sneller doordanst dan je zou verwachten, geen adempauze voor musicus of toehoorder. Het doet denken aan het derde deel van de derde symfonie (Eroica). Soms klinkt het bijna alsof iedereen dezelfde stem speelt, het danst nu weer omhoog dan weer omlaag. En dan gaat de ene partij omhoog terwijl de andere omlaag gaat. Een aantal keer gaat een motiefje van fluit en klarinet, naar eerste viool en alt, naar het koper. Er zitten meerdere herhalingen in. Ook van lange liggende noten bij de strijkers terwijl de blazers en vooral de fluit de melodie hebben, soms als een echo. Dit gaat over in een triomfantelijk klinkende melodie van korte duur. Hierna is het eerste uitbundige thema weer terug en horen we een herhaling van zetten. Het eindigt vrij abrupt.

Op youtube zijn grafische weergaves van muziek te vinden. Bij dit stuk is dat een genot omdat je goed kan zien hoe de akkoorden zijn opgebouwd en welke partij omhoog en welke omlaag gaat. Zo kun je het werkelijk zien als een passage over de hele “breedte” van het orkest klinkt.

Deel 4: Allegro con brio

De finale begint met twee akkoorden, waarna met name de violen een vliegende start moeten hebben. De blazers spelen veelal akkoorden en de afterbeat. De strijkers tollen eindeloos rond in hetzelfde soort motiefje. Als de strijkers even wat korte felle akkoorden hebben klinkt een triomfantelijk thema bij het koper. Hierna zijn de snelle loopjes afgewisseld met een langzame versie, waarna we een swingend heen en weer springend melodietje krijgen met het hele orkest. Het danst heen en weer tussen de instrumenten terwijl onder andere de fluit één noot aanhoudt. Op het punt van het meeste volume hebben enkele strijkers een lekker fel kort loopje tussen al het andere geweld. Sommige fragmenten worden herhaald.

Hierna klinkt het als een strijd tussen hoge en lage strijkers waarin elk het laatste woord wil hebben. Daarna gaat men weer in de drukke dans verder. Let niet op het vele geluid, heb geen medelijden met de violen met al die snelle loopjes (al zou dat wel terecht zijn), maar vóel de dans, een vrolijk ronddraaiende menigte. Hierna is er een ander motief, Beethoven speelt veel met de ritmes in deze symfonie. Als er bij de strijkers vier keer een stapje omhoog klinkt, wordt dit herhaald bij de blazers. Heel even is er daarna pauze voor de strijkers, de fluit heeft even het dansmotiefje. Dan twee felle akkoorden en daar zijn we weer bij het rondtollende thema en een herhaling van het eerdere verloop.

De componist speelt vooral met de voortvloeiende muziek, wij hebben geen andere keus dan ons mee te laten voeren in het kolkende geweld, met af en toe een lichte humoristische toon. Als vervolgens geleidelijk de loopjes opgebroken worden, gespeeld door verschillende partijen, lijkt het volgens onze dirigent alsof iemand jongleert met de instrumenten. Telkens gaat een andere bal de lucht in, het korte loopje van zeven nootjes stuitert heen en weer tussen de verschillende partijen. Dan begint bij de celli het geluid als was er de dreiging van een hyperintelligente moordzuchtige haai. Snelle loopjes bij de andere partijen en de melodie onder andere herkenbaar bij het koper nemen de luisteraar mee naar het einde, waar het orkest buiten adem van al het rondtollen de laatste noten speelt.

Sylvia Keijser